

nin menşei üzerine *Die Herkunft des Volknemens Kirgis* adlı teziyle (Budapest 1925) doktor unvanını aldı. 1925'te burslu olarak Paris'e gitti ve Sorbon Üniversitesi'nde Henri Maspéro, Jacques Bacot, Paul Pelliot, Boris Vladimirstov ve Gustav J. Ramstedt gibi şarkiyatçılarla birlikte Çin, Tibet, Orta Asya Türk-Moğol dil ve kültürleriyle ilgili çalışmalar yaptı; özellikle Pelliot'dan çok etkilendi.

1928'de ülkesine dönen Ligeti, aynı yıl Macar Bilimler Akademisi'nin desteğiyle Çin ve Moğolistan'ı ziyaret etti ve üç yıl kadar Çin Seddi ile Gobi çölü arasındaki pek bilinmeyen Moğol kabileleri içinde yaşayarak malzeme topladı. Ülkesine getirdiği bu malzemenin çoğu II. Dünya Savaşı sırasında tahrip olduysa da Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ne hediye ettiği çok değerli Moğol, Mançu, Tibet ve Çin yazmaları korundu. Bunların içinde bulunan 108 bölümlü Moğol Budist kodeksini ilk defa araştırmacılara tanıttı. 1934 yılından ölümüne kadar Macar Bilimler Akademisi üyeliği ve başkanlığı yaptı.

1936-1937'de Afganistan'a giderek Moğolca'nın yanında Özbekçe üzerine araştırmalarda bulundu. Bu sırada eski ve yeni Türk dilleri arasında uzun sesliler bakımından mevcut olan ilişkiyi ortaya koydu. Hunlar'a karşı özel bir ilgi duyarak Gyula Nemeth'in editörlüğünü yaptığı *Atilla és hunjai* adlı eserin (Budapest 1940) iki bölümünü yazdı. Otuz yedi yaşında iken Budapeşte Üniversitesi Sanat Fakültesi'nde profesör oldu; Orta Asya, Uzakdoğu ve Türkoloji kürsülerinin başkanlıklarını yürüttü. Daha çok Orta Asya dil ve kültürleriyle ilgili dersler verdi ve ilk kuşak Macar sinologlarını yetiştirdi. Csoma de Körös cemiyetini yeniden organize etti; akademinin desteğiyle Orta Asya dil ve kültürleri konusunda bir araştırma grubu oluşturdu. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*'yi kurdu (1950). Batı dillerinde yayımlanan *Bibliotheca Orientalis Hungarica*, Macarca Csoma de

Körös Cep Üniversitesi dizilerinin ve Moğol Dili Yazıtları Koleksiyonu'nun editörlüğünü yaptı. *Moğollar'ın Gizli Tarihi*'ni *A Mongolok titkos története* adıyla Macarca'ya çevirdi (Budapest 1971). Son büyük eseri olan *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Arpád-korban* (Fetihten önce ve Arpad devrinde Macarca-Türkçe ilişkileri; Budapest 1986), Macar prehistoryasının Orta Asya bağlantıları bakımından çok önemlidir.

Ligeti'nin sayısı 300'e yaklaşan diğer kitap ve makalelerinden bazıları şunlardır: *Rapport préliminaire d'un voyage d'exploration fait en Mongolie chinoise 1928-1931* (Budapest 1933); *Sarga istenek, sarga emberek, Egy év Belső-Mongolia lamakolostoraiban* (Sarı tanrılar, sarı insanlar, iç Moğolistan'ın Lama manastırlarında bir yıl; Budapest 1934); *Kina* (Çin) (Budapest 1935); *Afgan földön* (Afgan topraklarında; Budapest 1938); "Tibeti források Közép-Ázsia történetéhez" (Orta Asya tarihiyle ilgili Tibet kaynakları; *Körösi Csoma Archivum*, I. vol suppl., [1936], s. 76-103); "Les voyelles longues en turcs" (*JA*, I [1938], s. 177-204 [trc. "Türkçede Uzun Vokaller", *TM*, VII-VIII, 1942, s. 82-94]); *Az ismeretlen Belső-Ázsia* (Budapest 1940; *Bilinmeyen İç Asya* [T trc. S. Karatay] İstanbul 1946); "Histoire du lexique des langues turques" (*Rocznik Orientalistyczny*, XVII, Warszawa 1953, s. 80-91); "O mongoljskich i tjurkskich jazykach i dialektach Afganistanu" (Afganistan'daki Türk ve Moğol dilleri ve dialektleri üzerine; *AOH*, IV [1954], s. 93-117); "Sur la language des afchars d'Afghanistan" (*AOH*, VII [1957], s. 109-156; T trc. "Afganistan Avşarlarının Dili Üzerine", *VII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957* [Ankara 1960], s. 57-64); "Un vocabulaire mongol d'Istanbul" (*AOH*, XIV [1962], s. 5-99); "Evljia Cselebi magyar szójegyzéke" (*Mongol Nyevemlektar*, LXVII [Budapest 1972], s. 391-409; çalışmalarının bir listesi için bk. Karaağaç, s. 154-170).

BİBLİYOGRAFYA :

"Hommages des orientalistes hongrois. A M. Louis Ligeti", *AOH*, XV/1-3 (1962), s. 4-13; György Kara, "Louis Ligeti (1902-1987)", a. e., XLI/1 (1987), s. 3-6; Françoise Aubin, "Louis Ligeti (Ligeti Lajos) (Octobre 1902 - Mai 1987)", *JA*, CCLXXVI (1988), s. 1-22; Günay Karaağaç, "Ligeti Lajos (1902-1987)", *TDEAD*, V (1989), s. 153-170; Hasan Eren, "Ligeti, Lajos", *TA*, XXIII, 35-36; a.mlf., "Ligeti, Lajos", *TDEA*, VI, 93-94; "Ligeti, Lajos", *ABr*, XIV, 474.

KEMAL KAHRAMAN

Lajos Ligeti

LİHYÂN (Benî Lihyân) (بنو لحيان)

Adnâniler'e mensup Hüzeyl kabilesinin bir kolu (bk. HÜZEYL; RECÎ' VAK'ASI).

LİKÂ (اللقاء)

Öğrencinin hocası ile doğrudan görüşmesi anlamında hadis terimi.

Sözlükte "karşılaşmak, görüşmek, kavuşmak" anlamına gelen *likâ'*, hadis ilminde "öğrencinin hocasından bir aracı olmadan doğrudan hadis alması" mânâsında kullanılmaktadır. Aynı kavram için *lukıyy* ve *mülâkât* kelimeleri de zikredilmektedir.

Bir hadisin sahih olmasının şartlarından biri senedinin muttasıl olmasıdır. Hadisi hocadan öğrenmenin sekiz yolundan (tahammül) üçü semâ, kiraat ve münâvele olup bunlarda hoca ile öğrencinin yüz yüze görüşmesi (*likâ'*) kaçınılmazdır. Diğerlerinde hoca ile talebenin birbiriyle görüşmeden de hadis öğrenip öğretmeleri mümkündür. Muhaddisler, genelde bu üç tahammül yoluyla icâzetli münâvelelerin kendi özel şartlarını taşıması kaydıyla geçerli olduğu görüşündedir. Diğerlerinin geçerli olup olmadığı veya her birinin şartlarında ihtilâf vardır. Hadisin muttasıl oluşu da hadis alma yollarının geçerliliğiyle doğrudan ilgilidir. Bazı muhaddislerin bir hadisi muttasıl kabul etmek için özel şartları bulunmakla beraber semâ yoluyla alınan hadislerin muttasıl olduğunda ihtilâf yoktur. Hadis usulü literatüründe *likâ'* teriminin açık bir tanımına rastlanmamakla birlikte Sehâvî *likân* semâdan kinaye olduğunu söylemektedir (*Fethu'l-muğis*, I, 189). Bununla beraber muhaddislerin muan'an hadisi tartışırken *likâ'* ve semâ ayrı anlamlarda kullandıkları görülmektedir. Bir hadisin muttasıl sayılması için *likâ'* şart koşanlar, bu terimle semâ değil sadece hoca ile talebenin bir araya gelip görüşmesini kast ediyorlarsa bu durumda semâ dışındaki hadis alma yollarında da diğer şartlar yerine geldiğinde isnadın muttasıl sayılması kaçınılmaz olacaktır. *Likâ'* "hoca ile talebenin bir araya gelmesi" anlamında ele alanlar ittisal için *likâ'* şart koşarken diğer yollarda istisnayı önlemek için *likâ'* şartını koşmuş olabilecekleri akla gelmektedir.

Güvenilir bir râvinin kullandığı rivayet lafzı hadisi hocasıyla görüşerek aldığına açıkça işaret ediyor ve yapılan araştırmalar da bunu doğruluyorsa râvi ile şeyhi arasında kopukluk yok demektir. Fakat râvinin kullandığı rivayet lafzı kapalı olduğu için hocasıyla görüşüp görüşmediği açıkça anlaşılmıyorsa rivayetinin muttasıl sayılıp sayılmayacağına hadis tenkitçileri arasında ihtilâf vardır. Bu ihtilâf şöylece özetlenebilir: 1. İbnü's-Salâh'ın nakline göre muttasıl olduğu tesbit edilemeyen bu tür hadisler mürsel veya münkâtı'dır (*Muḳaddime fi 'ulûmi'l-ḥadîs*, s. 29). 2. Râvinin hocasından hadis işittiğini açıkça söylemesi veya bunun başka bir yoldan bilinmesi gerekir. Âlimlerin çoğunluğunun "an" veya "enne"yi birbirine eşit kabul ettiğini söyleyen İbn Abdülberre'e göre rivayet lafızlarına değil hocanın meclisinde bulunmaya, semâa ve müşâhedeye bakılır. Bir râvinin semâi diğerinden daha sahihse, rivayetinde kopukluk yoksa onun rivayetinin muttasıl olduğu kabul edilir (*et-Temhîd*, I, 18). 3. Abdürrahîm b. Abdülkerîm es-Sem'ânî'ye göre râvinin hocasıyla uzun süre beraber olması şarttır. 4. Müdellis olmayan râvinin hocası ile likânın bilinmesi gerekir. Ali b. Medîni ve Buhârî başta olmak üzere muhaddislerin ve fakihlerin çoğunluğunun bu görüşte olduğu nakledilmektedir. Râvinin semâi veya likâi biliniyorsa, tedlîs yaptığı da tesbit edilmemişse o rivayeti hocasından duyduğu kabul edilir. 5. Râvi müdellis değilse hocasıyla çağdaş olması yeterlidir ve birbirleriyle görüşmeleri (likâ) şart değildir. Müslim b. Haccâc bu görüşte olup çoğunluğun da bunu benimseydiğini ileri sürmektedir. Buhârî ise bu görüşün aksine hoca ile talebenin bir defa bile olsa likânın bilinmesini gerekli görmektedir. Muhaddislerin çoğunluğuna göre hadisin muttasıl olması için hoca ile talebenin likâi yeterlidir ve ayrıca semâ şartı aranmamıştır. Diğer bir ifadeyle râvi hangi rivayet lafzını kullanırsa kullansın hocasıyla likâi biliniyorsa rivayeti muttasıldır. Bununla beraber ihtiyata uygun olan öğrencinin hocasından hadis aldığı için ispat edilmesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râmhürmüzi, *el-Muḳaddîsü'l-fâşil* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1404/1984, s. 476-523; Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-ḥadîs* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Medine 1398/1977, s. 17, 34; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Muhammed el-Hâfiz et-Ticânî), Kahire 1972, s. 380-404, 421, 461; İbn Abdülber, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvaḫḫa' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî – M. Abdülkebir

el-Bekrî), Mağrib 1982, I, 18; İbnü's-Salâh, *Muḳaddime fi 'ulûmi'l-ḥadîs*, Beyrut 1398/1978, s. 21, 29, 62-87; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs* (nşr. Ali Hüseyin Ali), Beyrut 1412/1992, I, 189-199; II, 151-317; III, 2-29; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdülâtîf), Kahire 1385/1966, I, 70, 117-121, 183, 214-228; II, 8-64; Emîr es-San'ânî, *Tavzîhu'l-efkâr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Medine, ts. (el-Mektebetü's-selefiyye), I, 42-44, 134-136, 331-334; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 17-46.

SALAHATTİN POLAT

LİMNİ

Ege denizinde
Yunanistan'a bağlı ada.

Ege denizinin kuzey kesiminde Çanakale Boğazı'na 61 km. uzaklıkta yer alır. 476 km² genişliğinde olup kıyı uzunluğu 259 kilometreyi bulur. Genellikle düz bir arazi yapısı olan adanın en yüksek noktası 430 metredir (Skopia tepesi). Bugün Lemnos / Limnos adıyla anılan ada Türk kaynaklarında İlimli, Limoz, Limnoz, Ortaçağ İtalyan kaynaklarında ise Stalimene şeklinde geçer. Adayı antik dönemden beri meşhur yapan en önemli özelliği, tedavi edici olduğuna inanılan ve Osmanlı belgelerinde "tîn-i mahtûm", Batı eserlerinde "terra Limnia, terra sigillata" adı verilen bir çeşit toprağın çıkarıldığı yer olmasıdır.

Limni'nin yerleşim tarihi yapılan arkeolojik kazılara göre milâttan önce 5000 öncesine iner. Eski Grek kaynakları buranın halkının Trakya'dan gelmiş olduğunu belirtir. Milâttan önce VI. yüzyılda Persler'in hâkimiyeti altına giren ada milâttan önce 477'de Delos birliğine katıldı. Bir ara Spartalılar'ın eline geçtiyse de bu hâkimiyet uzun sürmedi. 197'de Roma himayesini benimseyip bağımsızlığını korudu. VI. yüzyılda Doğu Roma'ya bağlı bir piskoposluk haline geldi. 1082'den itibaren buraya İtalyan tüccarları yerleşmeye başladı. Bu arada X ve XI. yüzyıllarda Girit'teki Arap ve Anadolu kıyılarındaki Türk denizcilerinin akınlarına mâruz kaldı. 1204'te İstanbul'un Latinler'in eline geçmesinin ardından buraya Venedikli Filocalo Navigaioso yönetici olarak gönderildi. 1207'de onun ölümünden sonra oğulları "megadük" unvanıyla adanın idaresini 1279 yılına kadar ellerinde tuttular. Bizans'ın İstanbul'a yeniden hâkim oluşunun ardından VIII. Mikael 1277-1279 yıllarında adanın merkezi Palaiokastron'u kuşatma altına aldı. Son megadük Paolo kuşatma sırasında ölünce adada zaman

zaman kesintili de olsa 1453'e kadar sürecektir Bizans idaresi başladı. Bu dönemde Venedikliler adayı geri almak için ilki 1306-1309, ikincisi 1377-1381 yıllarında iki büyük sefer düzenlediler. Onların dışında 1292'de Sicilya'nın Aragon kralları adına korsanlık yapan Roger de Louria ve 1296'da Venedik-Ceneviz savaşları sırasında Venedikli Malabranca adayı yağmalamıştı. 1303'te Katalanlar buraya akında bulunmuşlardı. Adanın yerleşim tarihi bakımından en önemli olay 1327'de gerçekleşti. İmparator ve aynı zamanda tarihçi olan Kantakuzenos, II. Andronikos'un Trakya'da bulunan ve paralı asker olarak Bizans'a hizmet veren 2000 kişilik Kuman Türkü'nün aileleriyle birlikte Limni, Taşoz ve Midilli'ye yerleştirilmesini emrettiğini belirtir. Bunlardan birkaç yüz aile Limni'ye giderek yerleşti. Ada, Yıldırım Bayezid'in İstanbul kuşatması sırasında (796/1394) Bizans ve Latin ilişkileri bakımından önem kazandı ve İstanbul'un düşmesi halinde Limni hakkında ileriye dönük stratejik planlamalar yapıldı. Kardeşi Çelebi Mehmed'e karşı taht iddiasıyla harekete geçen ve Bizans'a sığınan Şehzade Mustafa (Düzmece Mustafa), Bizanslılar tarafından yeniden harekete geçirileceği 1421'e kadar Limni'de tutuldu. Ada 1439'da Venedik, 1441-1442'de Türk filosunun akınlarına uğradı.

1453'te İstanbul'un fethinin hemen ardından Limni Osmanlı idaresi altına girdi. İmrozu Kritovulos'un çabaları sonucu Taşoz ile birlikte haraç ödemek şartıyla Midilli'de yerleşmiş bulunan Gattiluso ailesine bırakıldı. 1455'te Limni için 2325 altın haraç yollandı. Osmanlı kaynaklarına göre 860 (1456) yılında Enez'i alan Osmanlı kuvvetleri ardından Taşoz ve Limni'yi ele geçirdi. Bizans tarihçisi Dukas ise Limni halkının orada yönetici olarak bulunan Nikolas Gattiluso'yu istemeyip pağışaha haber gönderdiğini, adanın doğrudan İstanbul'dan yollanacak bir idareci vasıtasıyla yönetilmesi talebinde bulunduğunu, bunun üzerine Hamza Bey'in vali olarak görevlendirildiğini belirtir. Ayrıca Palaiokastron'a kapanmış olan Nikola'yı almak için gelen Midilli yöneticisine (Gattilusolar) ait kuvvetlerle Limnili 500 süvari arasında çarpışma olduğunu, bunların Nikola'yı kaleden alıp Midilli'ye zorlukla dönebildiklerini (Mayıs 1456), bu olaydan üç gün sonra Kaptanıderyâ İsmâil Bey'in adaya gelip Hamza Bey'i idareci olarak bıraktığını yazar (*Bizans Tarihi*, s. 207-208). 1456 yılı sonlarına doğru ada papalık donanması tarafından işgal edil-